

Digitális könyvtárak Robin Hoodtól a Love Canalig

A digitális könyvtárak világát éljük, akár elektronikusnak, akár digitálisnak nevezik is a megépítésükre létrejött kezdeményezéseket, amelyekből néhányat röviden bemutat ez az írás, egyúttal felvillantva a digitális könyvtárak létrehozásával kapcsolatos tapasztalatokat is.

Bevezetés

A hálózatba kötött számítógépek minden eddigi eszköznél jobban a könyvtárakra irányították a figyelmet. A megnövekedett érdeklődés mögött a műveltség új ideológiája áll, amely már nem a könyvek olvasásának fontosságát, hanem az információhoz való hozzáférést állítja a középpontba. Ennek a jele az is, hogy világszerte számos digitális könyvtári projekt jött létre, és az olyan cégek is fontosnak tartották a digitális könyvtár eszméjét zászlajukra tűzni, mint az IBM [1].

A digitális könyvtárak korát éljük tehát, és ez az elnevezés egyre inkább felváltja a korábban használatos elektronikus könyvtár kifejezést.

Digitális könyvtári projektek

Az Association of Research Libraries (ARL) listáján (<http://www.arl.org/did/>) 101 digitális könyvtári projekt rövid leírását találjuk. Ezek egy része meg kíván felelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a szorosabb értelemben vett digitális könyvtárak elé szoktak állítani [2]. Jó néhányuk azonban egyszerűen egy sor dokumentum digitalizálását tűzi ki célul (ami egyáltalán nem kevés). Az ARL összeállításában szerepel a Magyar Elektronikus Könyvtár is, amely leginkább az utóbbi kategóriába tartozik, és nevében nem digitális könyvtár.

A digitális könyvtárak némelyike olyan csatolók (linkek) rendezett gyűjteményét tartalmazza, amelyek másutt tárolt, és hálózaton elérhető dokumentumokra mutatnak, és azokat teszik elérhetővé úgy, hogy a meglévő források közül valamilyen meghatározott szakmai szempontrendszer szerint válogatnak. Ezeket nevezzük hagyományosan virtuális könyvtáraknak, amelyek azonban egyre gyakrabban nem önállóan jelennek meg, hanem a

digitális könyvtárak eszköztárát gazdagítják, egészítik ki.

Nézzünk meg az ARL listán felsorolt digitális könyvtárak közül néhányat.

- A Robin Hood projekt (<http://lib.rochester.edu/camelot/rh/>) célja, hogy a Robin Hooddal és más „szegénylegényekkel” kapcsolatos szövegekhez, képekhez és bibliográfiákhoz nyújtson kapcsolatot. A Rochesteri Egyetem Robbins Könyvtára által digitalizált anyagok mellett más, a témával foglalkozó webhelyekre is rámutat.
- Ugyanitt, de a Robins Könyvtár részét képező Rush Rhees könyvtárban gondozzák az Arthur király-mondakört feldolgozó Camelot projektet (<http://www.lib.rochester.edu/camelot/cphome.stm>).
- A Cleveland Digital Library (<http://www.ulib.csuohio.edu/SpecColl/cdl/>) Cleveland város és Északkelet-Ohio Western Reserve elnevezésű történelmi régiója múltjából kínál szöveges anyagokat, térképeket és képeket. A források egyelőre téma és formátum szerint böngészhetőek, ami majd kibővül a földrajzi és a kronológiai böngészés lehetőségével. A Cleveland Digital Library egyrészt a Cleveland State University (CSU) Könyvtárának (külön)gyűjteményeit tartalmazza, másrészt rámutat rá a hálón máshol található forrásokra. Az összes ismert forrást egységes bibliográfiában tárták fel, függetlenül attól, hogy léteznek-e ezek digitális formában, és ez a hibrid jelleg a CSU különgyűjteményeire is jellemző.
- A Buffalói Egyetem könyvtárainak kezdeményezése (http://ublib.buffalo.edu/libraries/projects/lovecanal/digital_initiative.html) többek között (más intézmények szervein tárolt) kormányzati dokumentumokhoz nyújt digitális hozzáférést, és feldolgozza a Love Canalnál történt dioxinmérgezés dokumentumait.

- Nagyszabású digitális könyvtár a Heinz Electronic Library Interactive On-Line System (HELIOS), amely a Carnegie Mellon Egyetem könyvtárának vállalkozása. A néhai *John Heinz* szenátor közel egymillió oldalnyi kongresszusi anyagának digitalizálását jelenti a HELIOS, amely már jelenleg is több mint 400 ezer digitális kép böngészését, keresését, megtekintését és kinyomtatását teszi lehetővé. A HelioScan szkennelő modul úgy alakították ki, mint a szokványos levéltári gyűjteményeket, vagyis imitálni próbálják a gemkapcsokkal vagy gumikkal összekötött iratkötegeket, hiszen ezek egymáshoz rendelése gyakran jelentéssel bír. A beviteli képernyőn lenyitható ablakokból választható ki a dokumentum típusa. Ez azért különösen fontos, mert a levéltári dokumentumoknak gyakran nincsen címük. Az ilyen dokumentumokra jellemző olyan tulajdonságok is megjelölhetők itt, mint a papír mérete, a dokumentum kontrasztossága, a fekvő vagy álló formátum.

A HeliosArchivist verifikációs modul többek között lehetővé teszi annak ellenőrzését, hogy a fenti jellemzőket helyesen vitték-e be. Itt nyílik lehetőség arra, hogy az optikai karakterfelismerő programmal bevitt szöveg esetleges hibáit kijavítsák, vagy a szöveg nehezen olvasható volta miatt a begépelés mellett döntsenek.

A HELIOS természetes nyelvi információkereső rendszere (CLARIT) elsősorban nem kulcsszavakat keres, hanem fogalmakat.

A HELIOS az Interneten a <http://heinz1.library.cmu.edu/HELIOS> címen kereshető, de a helyi felhasználók egy hatékony windowsos interfészt is használhatnak [3].

- A Library of Virginia számos kisebb-nagyobb digitális gyűjteményt hozott létre. Ezek részletes leírása megtalálható a <http://vsla.edu/lva/digital.html> címen. E gyűjtemények között találjuk a Charles F. Gillette Photograph Collection elnevezésűt, amely *Charles Freeman Gillette* (1886–1969) virginiai építész 885 fényképfelvételét mutatja be. A U.S. Army Signal Corps Photograph Collection az amerikai hadsereg egyik egységének 1942 és 1946 közötti tevékenységét dokumentálja digitalizált fényképeken. Az Electric Cards Indexes projekt 50 különböző könyvtári cédulakatalógus anyagát őrzi meg a digitális örökkévalóság számára. Ugyanitt található a *Richmond Enquirer* c. lapban megjelent házassági és halálozási hirdetések indexkártyái, és számos más történelmi érdekességű anyag.
- A Fermilab Technical Reports projekt (http://www-lib.fnal.gov/techpubs/pubs_lists.html) a nagyenergiájú fizika, a műszaki tudományok, a számítástechnika, az elméleti fizika és az

asztrofizika területén nyújt hozzáférést kutatási jelentések teljes szövegéhez.

- Az amerikai színházak múltját rögzítő digitális könyvtár elnevezése és címe a következő: Digitizing Scenery Rendering from the Performing Arts Archives: The Scenic Spectacle in American Theater (<http://digital.lib.umn.edu/>).
- Több projekt is foglalkozik a kötelező irodalomhoz való 24 órás hozzáféréssel – ide értve folyóiratcikkeket, könyvrészleteket. Az egyik ezek közül az Electronic Reserves (<http://macfadden.mit.edu:9500/e-reserves/>), amelyet a jó nevű Massachusetts Institute of Technology készített.
- Hasonló célú, de a tananyag szükség szerinti publikálását megcélzó projekt a HERON – Higher Education Resources ON-demand (<http://www.stir.ac.uk/infoserv/heron>), több brit egyetem és a Blackwell cég munkája.
- Az EUROTTEXT (<http://eurotext.ulst.ac.uk>) az Európai Unióval kapcsolatos szövegekhez nyújt csatlakozást, és csokorba gyűjti a témához kapcsolódó webszervereket.

A Kaliforniai Digitális Könyvtár

Az ARL listáján nem szerepel, de jelentős fejlemény a *California Digital Library (CDL)* 1999. januári megnyitása. A <http://www.cdlib.org> címen található könyvtár a University of California kilenc különböző campusán elhelyezkedő könyvtárai mellé egy tizediket állít, más kaliforniai egyetemekkel és az államban működő egyéb intézményekkel is együttműködve.

A CDL létrehozói szerint az egyetemi könyvtárak a változások korát élik, amelyben meglévő papíralapú gyűjteményeik mellett új, digitális dokumentumokat is kell nyújtaniuk. A CDL az átmenet során a következőkben segít:

1. Elektronikus tartalom (dokumentumok) közös megvásárlása és licenceinek beszerzése. A Kaliforniai Egyetem kilenc egysége együtt elég jelentős vásárlóerőt jelent ahhoz, hogy kedvező árakat érjenek el. A CDL ugyanakkor szervezi az egyetemen keletkezett anyagok, így (kutatási) jelentések, adatbázisok, muzeális gyűjtemények digitalizálását és terjesztését.
2. Az elosztott gyűjtemények használatához módszereket és rendszereket fejleszt ki.
3. Hozzá kíván járulni a tudományos kommunikáció folyamatának megváltoztatásához. A folyóiratár-robbanás és az a tény, hogy az adófizetők pénzéből támogatott kutatások eredményeinek közlése a kiadókat gazdagítja, nem tartható. Ezért például a CDL az egyetem elektronikus kiadói tevékenységének fejlődését is segíti.

A CDL legfontosabb kérdései közé tartozik a digitális anyagok hosszú távú megőrzése. Ennek érdekében felhasználják a Melvyl katalógus, és a hozzá kapcsolódó index- és referátum-adatbázisok megőrzésének tapasztalatait. A licenceket úgy vásárolják, hogy biztosítva legyen a digitális állományok megőrzése, és a kérdéskört intenzíven tanulmányozzák. (A CDL magában foglalja tehát a Kaliforniai Egyetem könyvtáraiban már megszokott szolgáltatásokat, így a Melvyl mellett ott van a California Periodicals Database, amely 550 kaliforniai könyvtár folyóirat-lelőhelyadatbázisa.)

A digitális dokumentumok mellett továbbra is nagy figyelmet fordítanak a papíralapú gyűjtemények közös használatára, mivel megítélésük szerint a nyomtatott dokumentumok a jövőben is fontos szerepet fognak betölteni. Ugyanakkor foglalkoznak a hibrid (vegyesen digitális és nyomtatott) gyűjteményekre vonatkozó gyarapítási politika kialakításával.

A CDL a tudományos szakirodalommal kapcsolatos tevékenységeken túl is működik. Az Online Archive of California, az állam online levéltára például egyetlen jól kereshető adatbázist és digitális faksimilét kíván nyújtani.

Tapasztalatok, kérdőjelek

A Kongresszusi Könyvtár az Ameritech cég anyagi támogatásával hirdetett meg pályázatot digitális könyvtárak építésére, National Digital Library Competition elnevezéssel. (A fenti amerikai projektek egy része is ennek a programnak köszönhetően született meg.) Az ezzel kapcsolatos tapasztalatokról szóló összeállításból leginkább az derül ki, hogy milyen sokféle problémával kell szembenéznük a digitális könyvtárak építésére vállalkozó szakembereknek, hogy semmi sem akkor és úgy történik, ahogyan tervezték, ezért nagyfokú rugalmasságra és fejlett problémamegoldó készségre van szükség [4].

De vajon nem így volt-e ez eddig is, ha bármilyen újba kezdünk?

A digitális könyvtárakban a gyűjtemény meghatározása is újszerű feladat. Gondoljunk csak az egy-egy dokumentumhoz tartozó csatolókra. A gyűjteményünkbe tartozó dokumentumban foglalt csatolók útján megtalálható dokumentumok is a gyűjtemény részei?

A digitális gyűjtemények automatikusan is fejlesztethetők, például úgy, hogy a gyűjteménybe automatikusan bekerülnek azok a dokumentumok, amelyek egy adott metaadatbázisban meghatározott értéket tartalmaznak, ha mondjuk a Dublin Core adatbázisban a tárgy (Subject) mezőben „computer science” található, tehát a számítástudományhoz sorolható dokumentumról van szó [5].

Hogy igazán sikeres-e egy digitális könyvtár, azt egyelőre nehéz mérni, pedig szükség volna a felhasználás mértékének és minőségének vizsgálatára [6].

Irodalom

- [1] NUNBERG, G.: Will libraries survive? American Prospect, 41. sz. 1998. november–december, p. 16–23. <http://epn.org/prospect/41/41nunb.html>
- [2] KOLTAY T.–HORVÁTH P.: Digitális könyvtárak a világban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. köt. 7. sz. 1998. p. 255–264.
- [3] GALLOWAY, E. A.–MICHALEK, G. V.: The Heinz Electronic Library Interactive On-Line System (HELIOS): An update. = Public-Access Computer Systems Review, 9. köt. 1. sz. 1998. <http://info.lib.uh.edu/pr/v9/gall9n1.html>
- [4] Lessons Learned: National Digital Library Competition. Washington, D.C.: Library of Congress/Ameritech, 1998. <http://memory.loc.gov/ammem/award/lessons.html>
- [5] LOGOZE, C.–FIELDING, D.: Defining collections in distributed digital libraries. = D-Lib Magazine, 1998. november. <http://www.dlib.org/dlib/november98/lagoze/11lagoze.html>
- [6] PETERSON BISHOP, A.: Measuring access, use and success of digital libraries. = Journal of Electronic Publishing, 4. köt. 2. sz. 1998. <http://www.press.umich.edu/jep/04-02/bishop.html>

Beérkezett: 1999. II. 4-én.

Könyvtári rendszerek – Corvina

A könyvtári munkafolyamatok automatizálása révén az integrált könyvtári rendszerek egyre szélesebb körű szolgáltatások nyújtására képesek. Ma a fejlesztés leginkább az intranetek és az Internet környezetében is jól használható információszolgáltatási módszerek területén folyik, ami rendkívül jó lehetőségeket nyújthat a könyvtárak viszonylag zárt gyűjteményeiben rejlő tudás és kultúra terjesztésére. A Dataware Kft. erre készítette a könyvtári

rendszerek legifjabb generációjának első képviselőjét, a Java programozási környezetben működő Corvinát, és hozzá a Corvina rendszerek közötti együttműködést támogató központi rendszert, a VOCAL-t.

/Könyvtári rendszerek – Corvina. = Népszabadság. Computer technika, 4. köt. különszám, 1998. p. 3./

(M. K.)